

MOLNÁR DÁVID

„INKÁBB, PERSZE ÉRZÉSBŐL” – ADALÉKOK KOLACSKOVSZKY LAJOS PÁLYAKÉPÉHEZ ÉS SZOCIALIZMUSHOZ FÚZÓDÓ VISZONYÁHOZ*

Kolacskovszky Lajos a korai magyarországi és egeri szocialista mozgalom fontos alakja. A néptanító fiaként és a századfordulón szocializálódó későbbi hivatalnokként fiatalkori éveit erősen befolyásolták az elsővilágháborús frontélmények, valamint a háborút követő forradalmi időszak. A zűrzavaros évek előtt köztársaságpárti, talán a polgári radikálisok eszmeiségéhez leginkább közelálló nézetek jellemezték, majd az őszirózsás forradalmat követően végleg elköteleződött a baloldal mellett. A forradalmak leverését követően kapcsolata nem szakadt meg az illegális és legális baloldallal sem, azonban közéleti aktivitása csökkent. Emiatt neve a hazai turista irodalomból lehet a leginkább ismerős, ugyanakkor Eger történetében nem kerülhetők meg történeti témájú munkái sem, melyek a város és a régió legkorábbi marxista szellemű írásai. A második világháborút követően teljes mértékben rehabilitálták, ugyanakkor életének utolsó éveit a megyei levéltár csendjében elvonultan, írással töltötte.¹

Életét és pályafutását több publikációban is feldolgozták, írásainak jelentős részét pedig sajtó alá rendezték és kiadták.² A kizárólag 1990 előtt készült munkák Kolacskovszky önreflexív visszaemlékezéseire támaszkodnak elsősorban, és mellőzik a forráskritikát. Így a rendelkezésre álló irodalomból egy elkötelezett mozgalomár idealizált pályaképe bontakozik ki, mely megfelelt az államszocialista történetírás legfőbb elvárásainak.³

Az eddig megjelent publikációk előszeretettel támaszkodtak az önéletrajzot is magába foglaló speciális forráscsoportra, ugyanakkor annak további elemeit meglehetősen szelektíven kezelték. Kolacskovszky írott hagyatékát ugyanis a Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára őrzi tizenhárom dobozban és

* A tanulmány az OTKA FK 137821 „Politikai átmenetek és rendszerváltások – Az észak-magyarországi vármegyék tisztviselőinek társadalomtörténeti vizsgálata (1944–1950)” című projekt keretein belül készült.

1 Kolacskovszky életének legfőbb krónikása Szecskó Károly volt, aki több, bár tartalmában lényegileg azonos tanulmányt publikált Kolacskovszky életéről. Alábbi írástomat Szecskó Károly emlékének ajánlom.

2 Kolacskovszky Lajos válogatott munkásmozgalom-történeti írásai. Heves Megyei Propagandista 10. (1979/1980) 43. sz. 5. A kötet előszava szerint az MSZMP KB 1976. október 26-ai határozatának következtében gyorsult fel „*helyi forradalmi munkásmozgalom hagyományainak a feltárása és közkinccsé tétele*”.

3 A historiográfiai sajátosságokról lásd: *Romsics Ignác*: Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században nemzetközi kitekintéssel. Bp. 2011. 377–396.

mintegy másfél iratfolyóméter terjedelemben.⁴ A rendezett, ugyanakkor mégis nehezen kutatható hagyatékban személyes dokumentumok, családi emlékek, fotók, kéziratok és (az egykori tulajdonos természetszeretete révén) még egy herbárium is megtalálható. A hagyaték így Kolacskovszky életének és komplex személyiségének elsőszámú forrása, melyeknek bizonyos elemei módosíthatják az egyik első egri szocialistáról kialakult képet. Ugyanígy befolyásolhatja Kolacskovszky történelmi megítélését az 1919 őszén és telén felvett rendőrségi vizsgálati anyaga, melyet a később született tanulmányok szintén figyelmen kívül hagytak.⁵

Az eddig nem ismertett források bevonásával adalékokat szeretnék nyújtani egy századfordulón szocializálódó és a későbbiekben a baloldal felé forduló vidéki közsolga életéhez.⁶ Ennek értelmében Kolacskovszky neveltetését és szocializációját, az 1918–1919-es forradalmak katartikus élményét, végül pedig a forradalmakat követő időszak legfontosabb elemeit világítom meg. Mindezzel szeretném árnyalni a Kolacskovszkyról kialakult egyoldalú, idealizált képet, mely hozzájárulhat a szocialista jellegű munkásmozgalom korai tevékenységének helyesebb értelmezéséhez is.

Neveltetés és szocializáció

Kolacskovszky Lajos 1891. január 2-án született Jászárokszálláson, az esztergomi származású helyi tanító, Kolacskovszky János és neje, Fekete Mária első és egyben egyetlen gyermekeként.⁷ A család még Lajos születésének évében továbbköltözött Egerbe, ahol az apa hamar elmerült a város polgári-intellektuális életében.⁸

Eger ekkor a filoxéra okozta társadalmi válság mélypontján volt. A szőlők több mint 90%-át kipusztító filoxéra ellehetetlenítette a város agrárnépességét, a helyben jelentősnek mondható kisiparos réteg pedig az industrializáció és az általános gazdasági modernizáció miatt került nehéz helyzetbe.⁹ A

4 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HML), XIV.3. Kolacsovszky Lajos hagyatéka 1891–1954 (a továbbiakban: XIV.3.) (1-13. doboz).

5 MNL HML IV.417. A Heves megyei levéltárban elhelyezett letétek gyűjteménye 1561–(a továbbiakban: IV.417.) 2403.

6 Az életrajzírás komplex módszertanáról lásd: *Kövér György*: Biográfia és életrajzírás. Bp. 2014.

7 MNL HML XIV.3. (1. doboz 3.) Kolacskovszky Lajos családjára vonatkozó dokumentumok. „Kereszt-level kivonat a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében és az egri érseki megyének felsőjász alesperesi kerületében fekvő Jász-árokszállási róm. katolika egyház keresztelési anyakönyvének X. kötete 6. lapjáról.” Irma húga kétévesen, majd Gabriella öt évesen hunyt el. Lásd: uo. testvéreinek gyászjelentései.

8 *Friedrichné Kovács Irén – Szecső Károly*: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága I. (Ifjúkori évei). Az Egri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. 7 (1969) 19–20.

9 Molnár Dávid: A filoxéra-pusztítás hatása az egri agrár és iparos társadalomra. *A Dimenziók V. Katasztrófák után... (KUT) Természeti csapások, járványok és ökológiai folya-*

város kulturális-szellemi életére az egri érsek és a klérus túlzott jelenléte volt jellemző. Ugyanakkor a város világi és egyházi elitje a dualizmus éveitől ragaszkodott az 1848-as függetlenségi hagyományhoz, így a magyar nemzetisége legalább annyira meghatározta a város szellemi légkörét, mint a katolicizmus.

Az idősebbik Kolacskovszky elhivatott néptanítóként reformpedagógiai nézeteit előszeretettel hirdette, elsősorban a sajtó hasábjain. 1896-ban megalapította, majd szerkesztette a *Heves Megyei Tanügy* című pedagógiai lapot, melynek 1900-tól tulajdonosa is volt. Cikkeit mint a Hevesmegyei Általános Tanítóegylet egri járáskörének elnöke tette közzé.¹⁰ A lap egy bő évtizeden keresztül párhuzamosan jelent meg egy másik tanítói mozgalom, az Egri Főegyházmegyei Római Katolikus Néptanító Egylet közlönyével, a *Népiskolai Tanüggyel*.¹¹ Szintén párhuzamos működött évekig a Kolacskovszky János kezdeményezésére alapított Egri Általános Iparos-ifjúság Olvasóköre és a városban már évtizedek óta nagy hagyománnyal bíró és erős egyházi felügyelet alatt álló Katolikus Legényegylet.¹² Ugyan a különböző egyesületek és sajtótermékek közötti éles pengeváltásról nem tudunk, megnyilatkozásaikban mégis tetten érhető a katolikus reneszánszból táplálkozó valláserkölc, valamint a modernitás által ösztönzött progresszív pedagógia és világnézet közötti különbség.

Az alábbi szakmai és társadalmi fórumok közötti konfliktusmentes viszony abból is következett, hogy kortársai szerint Kolacskovszky Jánost „*ritka elmeállal áldotta meg a természet; tanuskodhatnak erről az egyesületi gyűléseken előadott indítványai, hozzászólásai, szakvitái melyekkel mindig eltalálta a helyes irányt. Írásmunkáit világosság, tervszerűség, nagy átgondoltság jellemzi; irtóztott a személyeskedő hangtól, s azért mindig tárgyilagos, komoly tudott maradni*”.¹³ Fiáról, Lajosról a Tanácsköztársaság bukását követő zalaegerszegi internálás idején egykori rabtársa is úgy vélekedett, hogy a rabok között zajló viták során „*kellő tekintéllyel rendelkezett ahhoz, hogy az éles, sokszor személyeskedésig fajuló szócsatákat parlamentáris mederbe terelje*”.¹⁴

matok a történelemben című 2021. június 17–18-án megtartott online konferencia írásos változata. (Megjelenés alatt)

- 10 Magyarország városai és vármegyéi. Heves Vármegye. Szerk. Dr. Borovszky Samu. Bp. é. n. 382.
- 11 Heves megyei sajtóbibliográfia, 1838–1970. A Heves Megyei Könyvtár füzetei 26. Szerk. Nagy Józsefné. Eger 1972. 23., 49.
- 12 Magyarország városa i. m. 110, 382.
- 13 Kolacskovszky János (Dr. Kalovits Alajos nekrológja). Heves Megyei Tanügy, 1918. december 15.
- 14 *Vadász Ferenc: A nagy optimista. Sollner József élete.* Bp. 1967. 74. Ill. idézi: *Szecske Károly: Kolacskovszky Lajos tevékenysége a forradalmi munkásmozgalomban, különös tekintettel Heves Megyére.* In: Kolacskovszky Lajos válogatott munkásmozgalom-történeti írásai. Heves Megyei Propagandista 10. (1979/1980) 43. sz. 7.

Az apa és fia közötti jellembéli hasonlóságokon túl Kolacskovszky Jánost reformpedagógiai nézetei mellett egyfajta „polihisztor” attitűd is jellemezte, mely minden bizonnyal mintaként szolgált fia számára. A művészet szeretete mellett előfordult, hogy régiségeket ajándékozott múzeumok számára, vagy találmányokat szabadalmaztatott,¹⁵ de elsősorban a természettudományok szeretetével hatott leginkább fiára.

Önéletrajza szerint apja közbenjárásának köszönhetően már 12 évesen tagja lett a Magyar Természettudományi Társaságnak. Saját elmondása szerint ekkor szerzett legmeghatározóbb olvasmányélményei Darwin és Kopernikusz művei voltak.¹⁶ Ezzel egy időben az egeri ciszterek főgimnáziumának padjait koptatta. Nem tudni, hogy a gyermek Kolacskovszky vallásos nevelése mennyire volt meghatározó a szülői házban, azonban a ciszterek iskolájában ez a mindennapi oktatás része volt. Az évek alatt jó tanulmányi eredményeket produkált. Főként a természettudományokban és a történelemben jeleskedett. Önéletrajza és későbbi életrajzírói szerint „*már gimnazista korában sem érdekelte a vallásos ideológia (...) apja nevelőmunkája, haladó szellemű olvasmányai, a természeti jelenségek megfigyelése folytán már gimnazista korában kezdett materialistává válni*”.¹⁷ Ennek ellenére vallástanból jeles eredménnyel zárták minden év végén, és magaviselete is példás volt az iskolai értesítők alapján, amiből arra következtethetünk, hogy a fiatal Kolacskovszky nem konfrontálódott a vallásos tanári karral.¹⁸

Az erős vallásos szemlélet mellett a ciszterek főgimnáziumában nagy hangsúlyt fektettek a korszerű természettudományos ismeretek átadására is. Nem valószínű, hogy ennek része lett volna a darwini evolúciós tézisek beépítése a tananyagba, hiszen a teremtéstannak bizonyos mértékig ellentmondó elmélet az egeri klérus intellektuális köreiben negatív visszhangot keltett a századforduló éveiben.¹⁹ Így a fiatal Kolacskovszky otthon édesapjától szerzte, illetve szabadidejében mélyíthette tovább természettudományos ismereteit.

15 MNL HML XIV.3. (1. doboz 3.) Pulszky Ferencnek, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának 1880. november 17-én kelt levele, melyben hálás köszönetét fejezi ki Kolacskovszky Jánosnak, aki négy régi ezüst érmet ajándékozott a múzeum számára. III. uo. Kolacskovszky János nyomdaipari gépének hirdetése.

16 Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos tevékenysége a forradalmi munkásmozgalomban, i. m. 4.

17 *Friedrichné Kovács I.* – Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága I. i. m. 22.

18 A Ciszterci Rend Katolikus Főgimnáziumának értesítői. Eger 1901–1908.

19 Lásd. többek között Vass Imre *Régi igazságok – modern cselekedetek* című cikksorozatát az Egeri Egyházmegyei Közlöny 1894. október és november 1. közötti számaiban.

1. ábra: A fiatal Kolacskovszky Lajos²⁰

A természettudományok mellett klasszikus történetírók és ókori szerzők ismerete is neveltetésének része volt, mely a történeti publicisztika felé nyitotta meg Kolacskovszky számára az utat. Legkorábbi művei nem maradtak fenn, azonban a kor híres egri költőjének és pedagógusának, Türk Frigyesnek Kolacskovszky Jánoshoz írt levele szerint Lajos munkáin „*meglátszik a Tacituson alapuló komoly olvasottság*”. Majd hozzátette, hogy „*a klasszicista alaptanulság biztosíték arra, hogy (...) ha ebben az irányban szépíti lelkét, irodalmunknak hivatott munkása, az apja fia lesz*”.²¹

Végül 1909-ben tett érettségi vizsgát. Bizonyítványa szerint iskolai gimnáziumi évei alatt jó magaviseletet tanúsított, és a legtöbb tárgyból jelesre vizsgázott. Latinból, matematikából és rajzoló geometriából viszont jó eredménnyel, görög és német nyelvből pedig elégséggel zárta tanulmányait.²² Az 1909-ben

20 Kovács Melinda: Egy tisztviselői pálya viszontagságai. https://mnl.gov.hu/mnl/hml/hirek/egy_tisztviselői_palya_viszontagsagai, letöltés 2022. jan. 17.

21 MNL HML XIV.3. (1. doboz 3.) Türk Frigyes 1909. szeptember 9-én kelt levele Kolacskovszky Jánoshoz.

22 MNL HML XIV.3. (1. doboz 3.) Gimnáziumi érettségi bizonyítvány. Későbbi életrajzírói

kiadott iskolai értesítő szerint orvosnak szeretett volna továbbtanulni,²³ azonban a következő évben mégis az Egri Érseki Jogakadémián folytatta tanulmányait.

Helyesen állapítják meg a későbbi életrajzok, hogy ezt elsősorban a család anyagi helyzete indokolhatta, mivel Lajosnak így nem kellett idegen városban eltartania magát a tanulás mellett.²⁴ Tanulmányi eredményei alapján azonban megkérdőjelezhető, hogy felvételt nyert volna bármely orvosi fakultásra. Apja a város intellektuális életében aktívan részt vett, és nem kizárható, hogy közbenjárására előkészítették számára a helyet a jogakadémián. Ezenfelül a jogakadémia első két évében „féldíjasként” csupán a tandíj felének megfizetésére volt kötelezve, mely további kérdéseket vet fel.²⁵

Mindenesetre jogakadémistaként töltött évei nagyban befolyásolták későbbi pályafutását. Önéletrajza szerint harmadéves korában, 1912 körül hozzájutott a Kommunista Kiáltvány egy példányához.²⁶ Elmondása szerint a manifesztum hatására kezdett baloldali nézeteket vallani, ugyanakkor hozzátette, hogy „*inkább, persze érzésből*”.²⁷ Ma már nehezen feltárható, hogy ezt az érzelmi hozzáállást mi váltotta ki és mi táplálhatta a későbbiekben, azonban Kolacskovszky esetében a csendes szellemi lázadás és a konzervatív akadémiai légkörrel való szembenállás eszköze lehetett. Azonban ez a szembenállás is csak burkoltan volt jelen a mindennapokban, hiszen tanárai jellemzése szerint valamennyi félévben „*magaviselete az akadémia törvényekkel egyező volt*”.²⁸ Ráadásul a szocializmus eszméjével nem csak a tiltott gyümölcsnek számító marxista irodalomból ismerkedhetett meg. Negyedéves jogakadémista korában heti két órában hallgatta a *Szocializmus* című kurzust dr. Huttkay Lipót előadásában. Az egyházmegyében papi szolgálatot teljesítő Huttkay mellett a szabadkőműves Módly László is tanította, aki az őszirózsás forradalmat követően fontos pozíciókhoz juttatta Kolacskovszkyt.²⁹

A negyedik jogakadémiai év után a Kolozsvári Egyetem Jogtudományi Karán tett szigorlatot. Ekkor hosszabb ideig a kincses városban tartózkodott, ahol saját elmondása szerint az egyetemen tanító, a század eleji progresszív értelmiség legfőbb fórumának, a Társadalomtudományi Társaságnak megalapításában

nem emelték ki, hogy bizonyítványa alapján nem rendelkezett túlságosan jó nyelvtérzettel.

23 A Ciszterci Rend Katolikus Főgimnáziumának értesítője. Eger 1909.

24 *Friedrichné Kovács I. – Szecskó K.*: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága I. i. m. 23.

25 MNL HML XIV.3. (1. doboz 1.) Kolacskovszky Lajos IV. éves joghallgató leckekönyve. 4–17.

26 Feltehetőleg a Szabó Ervin által fordított változat kerülhetett Kolacskovszky kezébe, mely a korabeli munkásmozgalomban különösen nagy népszerűségnek örvendett. *Czóbel Ernő: A Kommunista Kiáltvány magyarországi pályafutása*. In: Czóbel Ernő válogatott írásai. Szerk. Lissauer Zoltán – Kenyeres Zoltán. Bp. 1963. 110–111.

27 Önéletrajzát idézi: *Szecskó K.*: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 4.

28 MNL HML XIV.3. (1. doboz 1.) Kolacskovszky Lajos IV. éves joghallgató leckekönyve.

29 Uo.

is részt vevő Somló Bódog professzor volt rá legnagyobb hatással. A szigorlatot követően azonban a tanulmányai a kitörő világháború miatt megrekedtek, így államtudományi államvizsgáját már csak 1918 februárjában tudta letenni Kolozsváron.³⁰

A jogakadémián eltöltött évek nemcsak a szellemi útkeresést, hanem a közéletbe való bekapcsolódást is jelentették számára. Fial jogakadémistaként, alig huszonegy évesen Heves vármegye alispánjának, Zalár Józsefnek volt a személyi titkára.³¹ Zalár közéleti pályája során a forradalom és szabadságharc élményéből táplálkozó nemzeti-függetlenségi álláspontot képviselte. A fiatal Kolacskovszky Zalár Józsefen keresztül ismerkedett meg a Magyar Köztársasági Pártot megalapító Nagy Györggyel is, aminek hatására az idős egykori alispán és a fiatal jogász közösen alapították meg 1913 őszén (országos viszonylatban szinte elsőként) a Köztársasági Párt egri szervezetét.³² A köztársasági mozgalom sem Egerben, sem országosan nem tudott jelentős tömegbázist maga köré gyűjteni, azonban 1912 és 1913 folyamán aktívan részt vett a forrongó közéletben. Az 1912-es „vérvörös csütörtököt” követően kialakult feszült politikai légkörben Egerben is sztrájkokra került sor. Ezek közül az 1913-as alaposan megszervezett, azonban mégis meghíusult tömegsztrájk volt a legjelentősebb, mely során Kolacskovszky először került kapcsolatba a sztrájkot szervező szociáldemokraták helyi szervezetével.³³ Az MSZDP a sztrájkban részt vevő munkások számára segélyezési bizottságot hozott létre, melybe beválasztotta Kolacskovszkyt is mint a „jogászfjúság elnökét”. Kolacskovszky a jogakadémián 1913 márciusában körözüvényt bocsájtott ki, melyet 45 hallgató írt alá. A dokumentum szövege szerint az aláírók „*készek anyagilag és erkölcsileg támogatni a nemzeti haladásért küzdő munkásságot*”.³⁴

Az 1914-ben kitörő első világháború Kolacskovszky Lajos tanulmányait, közéleti pályáját és szakmai karrierjét is megrekesztette. Az egri hatvanas gyalogezredben majdnem három évig teljesített szolgálatot. Későbbi életrajzírói szerint „*Kolacskovszky Lajost nem tévesztette meg egy pillanatra sem a háborús propaganda. Világosan látta már a háború kezdetén, hogy az erőviszonyok kedvezőbbek az antant részére, mint a központi hatalmaknak, biztosra vette a központi hatalmak vereségét. Nem érdekelték a kezdeti háborús sikerek*”. Megkérdőjelezhető, hogy a háborús erőviszonyokkal ennyire tisztában lett volna már a háború kitörésekor, azonban a harctéri események valóban kevésbé érdekelték. Fennmaradt háborús naplója szerint szívesebben merült el Szerbia, majd Csehország

30 Friedrichné Kovács I. – Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága I. i. m. 23.

31 Erről az időszakáról szóló visszaemlékezése *Emlékezés Zalár Józsefre* címmel jelent meg. Lásd: Igazság, 1946. november 17.

32 Eger, 1912. október 9.

33 Lásd: Á. Varga László: Az Egri Szociáldemokrata Párt tömegsztrájkra felhívó kiáltványa. Adalék a helyi párt 1913 eleji általános, egyenlő és titkos választójogért vívott harcához. In: A heves megyei munkásmozgalom története I. Heves Megyei Propagandista 12. (1981) 51. sz. 98–113.

34 Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 5.

történelmében és földrajzában. Több tájképet rajzolt, útinaplót vezetett, és sok levelet küldött haza családtagjainak.

A katonaeletmódtól idegen, a háború kimenetele iránt közömbös Kolacskovszky 1917 őszén tért haza Egerbe édesanyjához és súlyosan beteg apjához. A következő év februárjában letette államtudományi államvizsgáját Kolozsváron, 1918 október 21-én pedig Heves vármegye törvényhatósági bizottsága vármegyei aljegyzőnek választotta.³⁵

Pár nappal később kitört az őszirózsás forradalom, mely élete egyik legeseménydúsabb időszakának nyitányát jelentette. Személyes történetében azonban legalább ennyire meghatározó volt, hogy november 25-én hosszas szenvedést után, gyomorrák következtében elhunyt édesapja.³⁶ Apjának és példaképének elvesztése nehéz helyzetbe hozta a családot, és ez a válság legalább annyira radikalizálhatta Kolacskovszkyt, mint az országban lezajló forradalom.³⁷

Tűzkereszttség: Kolacskovszky Lajos szerepe a polgári demokratikus forradalomban és a Tanácsköztársaság idején

Mint aljegyző az őszirózsás forradalmat követően egykori tanárának, Heves vármegye új kormánybiztos főispánjának, Módly Lászlónak is magántitkára lett, valamint életében először rábízták a megyei levéltár vezetését. A hivatali teendők mellett azonban a város „öreg” szocialistáival (Lájer Dezső, Fischer Manó, Vályi István, Kovács Domonkos, Gyifka Ferenc) is egyre többet mutatkozott. Eleinte az újranyitott munkásotthonban tartott előadásokat, majd 1919. január elsején, huszonnyolcadik születésnapja előtt egy nappal belépett a szociáldemokrata pártba.³⁸ Az 1919 szeptemberében felvett rendőrségi kihallgatási jegyzőkönyv szerint „azzal a határozott céllal, hogy a szociáldemokrata párt erejét és szélsőséges törekvéseit a műveltség erejével tompítsam”.³⁹

Önéletrajza szerint 1918 őszén és telén a polgárháborúba torkolló oroszországi bolsevik forradalom és Lenin személye volt rá a legnagyobb hatással. Az orosz hadifogságból hazatért és „első egri kommunistaként” számoltartott Németi Lajostól kapta Lenin *Állam és Forradalom* című munkájának

35 MNL HML IV.402.a. Heves Vármegye Törvényhatósági Bizottságának közgyűlési jegyzőkönyvei 1876–1949 (60. doboz 267.).

36 MNL HML Eger Halotti anyakönyvek 1918. 149. 893. sz. bejegyzés.

37 Nekrológja szerint „A megboldogult kartárs özvegye rendelkezésünkre bocsátotta a hátralékokról szóló kimutatást. Meglepetten láttuk, hogy igen tekintélyes az az összeg (...)” Heves Megyei Tanügy, 1918. december 15.

38 *Friedrichné Kovács Irén – Szecskó Károly: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága II.* (Az 1918 19-es forradalmak és az ellenforradalmi rendszer időszakában). Az Egri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. 8 (1970) 19–20.

39 A kihallgatás során a pártba való belépésének időpontját január 15-ben jelölte meg. MNL HML IV.417. 2403. 12. Jegyzőkönyv.

egy géppel írt példányát.⁴⁰ Az egri szocialista mozgalomban szinte kezdetektől fogva aktívan részt vevő Kelemen Bertalan 1947-ben írt visszaemlékezései szerint Kolacskovszky ezekben a hetekben „*széreny modorával, tartalmas felszólalásaival megnyerte a mieinket (azaz a szociáldemokratákat – M. D.), a párt ideológusa lett*”.⁴¹

Azonban nemcsak Kolacskovszky nyerte meg a pártot, hanem a párt is Kolacskovszkyt. Kevesebb mint egy hónap leforgása alatt az egri szociáldemokrata párt élvonalába került, január 25-én pedig a Magyar Közalkalmazottak Szövetségének egri elnöke is lett. Az 1919-es esztendő első heteiben a magyar közéletben megfigyelhető általános balratolódás miatt a társadalom szinte egésze szakmákba szerveződött, és ezek a szakmai szervezetek a központi hatalom gyengesége miatt képesek voltak komoly politikai nyomásgyakorlásra is.⁴² Kolacskovszky tehát lényegében az egri közalkalmazottak politikai vezére lett. Azokat képviselte, akik a városban a klérust leszámítva lényegében egyetlen jelentettek a helyi értelmiséggel.

Előmenetelének köszönhetően 1919. március 22-én ő jelentette be a Tanácsköztársaság kikiáltását a megyei munkástanács ülésén, majd pedig a vármegye élére álló új vezetésnek, az öt tagból álló direktóriumnak is tagja lett, ahol szakmai tapasztalatának köszönhetően a közigazgatás koordinálásával bízták meg.⁴³

Az alispáni feladatok mellett azonban tovább publikált helyi lapokban. Az ominózus március 22-ei munkástanácsgyűlésen elhangzott beszédét továbbfejlesztve és kibővítve április első felében háromrészes cikksorozatot jelentetett meg az Egri Újságban *A proletárdiktatúra szükségességének igazolása* címen.⁴⁴ Ezekben az írásokban az abban az időben szintén kommunistává váló Lukács György nézeteit igazolta a forradalmi erőszak alkalmazásának jogosságáról.⁴⁵ Úgy fogalmaz többek között, hogy „*ily körülmények közt, amikor az eddigi társadalmi rend egy jobb jövő kedvéért fejtetőre lett állítva, amíg csak a burzsoázia tagjai munkásokká nem válnak, ki nem vándorolnak, vagy el nem pusztulnak, ezen labilis átmeneti állapot idejére a proletariátus kormányformája a tömegdiktatura, amelynek lesújtó villámai a forradalmi törvényszék és a vörös hadsereg. Az erőmutatás imponál. A példa vonz. A jakobinus és a bolsevik erély láttára az ingadozók és a közömbösek (pedig a társadalomban ők vannak túlsúlyban) is behódolnak az államhatalom új birtokosainak. A most oly szükséges terror figyelmen kívül hagyása*

40 *Tóth Marcell*: Németi Lajos, a „vörös Forrest Gump” Képek, kérdések, kiegészítések, kritikák egy kommunista életútjához. Hódmezővásárhely 2019. 40.

41 Igazság, 1947. július 22.

42 *Molnár Dávid*: Az egri társadalom önszerveződése 1918–1919 fordulóján. In: Régióink története I. 1918: Vég és kezdet. Szerk. Gál Máté – Péterffy Gergely. Eger 2019. 156–157.

43 Heves megye történeti archontológiája (1681–)1687–2000. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 14. Szerk. Bán Péter et al. Eger 2011. 226.

44 Egri Újság, 1919. április 9, 10, 11.

45 *Lukács György*: Taktika és ethika. In: uő: Taktika és ethika. Bp. 1919. 5–14.

esetén a tőkésék, az uzsorások, a fősvények és a kapitalista piócák hada minden hájfejtése ellenére is (...) esélyesebbnek tűnnék fel, mint a dolgozók osztálya”.⁴⁶ Hasonló megnyilvánulást tett a munkástanács egyik tavaszi ülésén is, ahol a szovjet csapatok Magyarországhoz való vélt közelségére alapozva jelentette ki, hogy „a burzsuoát csak úgy tehetjük tönkre, ha legnagyobb terrort alkalmazzuk, s őket folyton nyugtalanítjuk. Ezért a munkásságot fel kell fegyverezni (...)”.⁴⁷

A cikkből tükröződő forradalmi lendület azonban idővel alább hagyott. Ennek legfőbb oka, Kolacskovszky későbbi rendőrségi vallomásai szerint, hogy április közepén Egerbe érkezett Molnár Dániel egykori vasmunkás, akit azzal bízott meg a hadügyi népbiztosság, hogy a helyi vörösörséget szervezze, valamint hogy ellensúlyozza a többnyire mérsékelt szociáldemokratákból álló városvezetést. Molnár már nemcsak írt és beszélt a terrorról, hanem alkalmazta is, és önkényeskedései hamar Kolacskovszky és társainak szabadságát veszélyeztette.⁴⁸

Molnár Dániel önkényeskedéseinek hatására az amúgy is meglehetősen ingatag társadalmi bázis jelentős részét elfordították az új hatalomtól. A közellátás akadozása, majd pedig az észak felől Eger felé közeledő cseh intervenciók csapatok közeledése kaotikus állapotokat eredményezett a városban és környékén.⁴⁹ Május 1-jén ellenforradalmi megmozdulásra került sor, mely a város vezetőit meghátrálásra kényszerítette, így a zűrzavaros napokban Kolacskovszky is elhagyta a várost, miután a direktórium élén álló Lájér Dezső lényegében átengedte a hatalmat a felkelőknek. Az ellenforradalmat azonban a városba érkező karhatalmi alakulat hamar leverte, és a proletárdiktatúra restaurációja már egy sokkal keményebb kezű vezetést jelentett az egriek számára.⁵⁰

Az új vezetés élére Jackwerth Edét állított a belügyi népbiztosság.⁵¹ Kolacskovszky és a régi vezetésből Lájér Dezső, valamint Fischer Manó ekkor már Budapesten tartózkodtak. Németi Lajossal kiegészülve felkeresték Chlepkó Edét, a vörösörség országos parancsnokát, hogy jelentsék Molnár Dániel kihágásait. Látogatásuknak azonban nem lett eredménye, de mivel Egerben az új vezetés menekülésük miatt nem várta vissza őket, a következő közel egy hónapot a fővárosban töltötték. Későbbi vallomása szerint júniusban azonban „bizalmasan” arról értesültek, hogy a szociáldemokrata párt mérsékelt szárnya puccsot akar végrehajtani a Forradalmi Kormányzótanács ellen, így erre hivatkozva visszatértek Egerbe, hogy az újabb fordulat idején kezükbe tudják

46 Egeri Újság, 1919. április 10.

47 MNL HML IV.417. 2403. 2. Hivatalos megállapítás „Kolacskovszky Lajos agitációja szonoklatok és hirlapi cikkek útján” tárgyában.

48 Uo. 15.

49 *Molnár Dávid: Eger város társadalmi és politikai viszonyai 1918–1919-ben.* In: *Historia Nostra III.* Szerk. Várkonyi Péter. Eger 2019. 69–72.

50 Uo. ill. Egeri Újság, 1919. május 4.

51 *A Forradalmi Kormányzótanács Jegyzőkönyvei 1919.* Szerk. Imre Magda – Szücs László. Bp. 1986. 416.

venni a város irányítását.⁵² Ennek ellenére a június 25-én lezajló újabb, sokkal erőszakosabb ellenforradalmi megmozdulásban és annak leverésében nem vettek részt.⁵³

Eredményes szociáldemokrata összeesküvésre később sem került sor. Bár egyes vezető szociáldemokrata politikusok valóban tapogatóztak abból a célból, hogy a proletárdiktatúra helyébe szociáldemokrata kormányzás lépjen, a legtöbb mérsékelt baloldali vezető inkább visszavonult a politizálástól.⁵⁴ Végül Kolacskovszkyék is inkább ezt az utat választották. Ő maga főként népművelői munkát folytatott, mely során előadásán elhangzott nézetei miatt éles kritikákat kapott a városvezetés részéről. A mélyülő válság hatására azonban július 9-én a városi munkástanács ülésén felajánlották neki a polgármesteri tisztséget.⁵⁵ Ezt azonban elutasította, és vallomása szerint éles kritikát fogalmazott meg a politikai vezetéssel szemben a rekvirálások, a papsággal szembeni túlzott fellépés, a közéleti problémák és az agrárkérdés helytelen kezelése kapcsán.⁵⁶

A Tanácsköztársaság utolsó egri heteire valamilyen különös, szervezett anarchia lehetett jellemző, melyben Kolacskovszky tevékenységéről nem sokat tudunk. A helyi sajtó tanúsága szerint gazdaság- és politikatörténeti előadásokat tartott az agitátorképző iskolában, melyeken azonban egyre kevesebb hallgató gyűlt össze.⁵⁷ Kihallgatói előtt agitátorképző tevékenységének tanulságait úgy vonta le, hogy rájött, „*a kommunizmus eszmei diadalát nem az erőszak, hanem a szeretet fegyverével lehet kivívni s ez erre vonatkozó példának a kereszténység terjedését hoztam fel, amikor hivatkoztam a keresztény hitvallók példájára, kik az eszmei diadalért inkább passzív magatartással s a szeretet tanának hirdetésével juttathatták érvényre és nem a terrorral és erőszakkal*”.⁵⁸

Kolacskovszky életében valóban a passzivitás időszaka jött el. Augusztus 4-én a megszálló román csapatok parancsnoka az 1918. november 1-jei állapotokat állította vissza a város közigazgatásában.⁵⁹ Ennek értelmében Kolacskovszkyt ugyan nem fosztották meg minden tisztségétől (hiszen aljegyzővé történt kinevezése 1918. október 21-én történt), de a számonkérést nem kerülhette el, bár nem is akarta. Augusztus 11-én tartóztatta le a román katonai parancsnokság, miután ő maga jelentkezett a hatóságnál.⁶⁰ Az egri vár-

52 MNL HML IV.417. 2403. 15–17. 1919. szeptember 17-én felvett kihallgatási jegyzőkönyv.

53 Egri Vörös Újság, 1919. június 26.

54 *Böhm Vilmos*: Két forradalom tüzeiben. Bp. 1947. 335–348. Vö. *Varga Lajos*: Garami Ernő. Politikai életrajz. Bp. 1996. 222–225.

55 Egri Vörös Újság, 1919. július 10. A cikk „Kolacskovszkij”-ként nevezi meg.

56 MNL HML IV.417. 2403. 16–17. 1919. szeptember 17-én felvett kihallgatási jegyzőkönyv.

57 Egri Munkás, 1919. július 24.

58 MNL HML IV.417. 2403. 18. 1919. szeptember 17-én felvett kihallgatási jegyzőkönyve.

59 Egri Népújság, 1919. augusztus 7.

60 Egri Népújság, 1919. október 12., ill. MNL HML IV.417. 2403. 4. Kolacskovszky Jánosné levele az egri rendőrfőkapitányhoz.

ban berendezett börtönben négy hónapos vizsgálati fogság várta, mely egész életére nyomot hagyott benne. A rabokkal való kegyetlen bánásmódról szóló hírek ugyanis országszerte ismertté váltak a Népszava cikkeinek köszönhetően.⁶¹ Végül a Tanácsköztársaság ügyeinek kivizsgálására felállított úgynevezett „ötös tanács” másfél év börtönre ítélte Kolacskovszkyt, melynek letöltése után az egri államrendőrség további fél év fogságot ítelt neki a zalaegerszegi internálótáborban.⁶²

Kitekintés: forradalmak után...

Kolacskovszky Lajos édesanyjának az egri rendőrfőkapitányhoz írt levele szerint egyetlen fiát „*ebben a szerencsétlen helyzetben az vitte bele, hogy élet tapasztalata nemvolt, hitt azon embereknek, akik őt igyekeztek magukénak tenni. Ha helyettem az apja élne (...) ő nem volna ott (mármint börtönben – M. D.), de én szerencsétlen asszony nem tudtam mi következik ebből, azonban kegyeskegyen figyelemben venni, hogy ő május előttül semmi hivatalt nem vállalt. Ő a terrort nem szolgálta, az ő kezéhez sem pénz, sem vér nem tappadt (...)*”.⁶³

Édesapja minden bizonnyal befolyásolta magatartását, így Kolacskovszky 1919-es motivációit úgy is értelmezhetjük, mint az apa és példakép elvesztése miatt érzett gyász haragban és a „burzsoázia” elleni indulatban való kivételését. Azonban anyja levele alapján az sem elképzelhetetlen, hogy az apa iránymutatásának hiánya miatt a helyi radikális baloldal képviselőinél talált támaszt. A kihallgatási jegyzőkönyvekben valamennyi elvtársára barátjaként hivatkozik.⁶⁴

Ezek a barátságok aztán sok esetben életre szóló kötelekeket is jelentettek. A zalaegerszegi internálótáborból 1922 februárjában szabadult. Lappangó tüdőbetegsége a börtönévek alatt súlyosbodott és haláláig elkísérte. Az internálásból visszatérve özvegy édesanyjához Egerbe, rögtön rendőri felügyelet alá került, és a megyében forradalmi múltja miatt nem juthatott álláshoz, ezért 1924-ben Szegedre költözött.⁶⁵ Szegeden ugyan továbbra is csak alkalmi munkákból tudta fenntartani magát, azonban büntetlenül vissza tudott kapcsolódni a szocialista mozgalomba és a helyi intellektuális életbe. Az egri Lájér Dezsővel (aki egyenesen a szegedi MSZDP titkára lett)⁶⁶ együtt több ismeretterjesztő előadást tartott a helyi munkásotthonokban, és még az MSZDP városi vezetőségébe is bekerült.⁶⁷ Emellett jó kapcsolatot alakított ki a helyi

61 Többek között: Népszava, 1919. október 12.; Népszava, 1919. november 7.

62 *Szecskó Károly*: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 7.

63 MNL HML IV.417. 2403. 4. Kolacskovszky Jánosné levele az egri rendőrfőkapitányhoz.

64 Uo. 15–60.

65 *Szecskó K.*: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 7.

66 Szegedi Uj Nemzedék, 1924. március 14.

67 Szeged, 1924. november 1., Délmagyarország, 1926. március 2.

értelmiség prominens képviselőivel, többek között Móra Ferencsel. Életrajzi szerint népszerűsége és a helyi párton belül gyorsan felívelő karrierje miatt szembekerült szegedi párttársaival, így 1926 májusában jobbnak látta továbbköltözni Budapestre.

A fővárosi évek alatt az MSZDP-n belüli balszárnyhoz kapcsolódott, de az ismeretterjesztő előadásokon túli párttevékenységéről többet nem tudunk. Életrajzi szerint nehéz körülmények között alkalmi munkákból tudta csak eltartani magát, és bár személyes hagyatéka szerint valóban csak hosszabb-rövidebb időszakokra nyert kinevezéseket, városi tisztviselőként szinte folyamatosan foglalkoztatva volt.⁶⁸ Emellett folyamatosan írt és alkotott. Publikációiban azonban már nyoma sem volt annak a stílusnak, melyet a 1919. április folyamán kiadott cikkeiben alkalmazott. Az internálótáborból történt szabadulását követően egészen időskoráig érdeklődésének fókuszában a szocializmus elmélete, a társadalmi fejlődés, a munkásmozgalom története és a természettudományok álltak. Budapesti évei alatt azonban a turistairodalom műfajában alkotott leginkább maradandót.⁶⁹

A természetjárás már a századfordulótól kezdve (a futballhoz hasonlóan) a munkásság kedvelt időtöltése volt a többségében drága, úri hobbinak számító sportokkal szemben. A két világháború közötti időszakban a munkásdalegyletekhez és olvasókörokhöz hasonlóan népszerű kulturális és szabadidős szervezeteknek számítottak a különböző turistaegyesületek is, melyek közül Kolacskovszky a Természetbarátok Turista Egyesületében tevékenykedett.⁷⁰ Az egyesület által szervezett közös túrázások kiváló alkalmat jelentettek az illegális kommunista mozgalomnak, hogy a hegyek és erdők ölelésében találkozhassanak egymással a mozgalom tagjai, és akár konspiratív jellegű összejövetelt is tarthassanak. Előfordult, hogy ilyen összejövetelek alkalmával tartotta a kapcsolatot vidéki, többek között egri elvtársaival is.

68 Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 7–8., ill. MNL HML XIV.3. (1. doboz 1.) Kolacskovszky Lajos személyes iratai és igazolásai.

69 MNL HML XIV. 3. (2. doboz 1.) Kolacskovszky Lajos újságcikkeinek jegyzéke.

70 Szolláth Dávid: A kommunista aszketizmus esztétikája. Kontextuális vizsgálatok a huszadik századi magyar irodalom néhány munkásmozgalom-történeti vonatkozásáról. PhD-értekezés. Pécs 2008. 113. Az Egyesület 1918 és 1941 közötti iratanyagát a Politikátörténeti Intézet Levéltárában őrzik. PIL III. 680. I.

2. ábra: Május 1. titkos megünneplése a Bükkben⁷¹

A fővárosban betöltött utolsó munkájaként mintegy két és fél évre a budapesti fiatalok felügyelő bizottságának tagjává választották 1942 júniusában.⁷² Ez év szeptemberében azonban mintegy húszéves száműzetés után visszaköltözött Egerbe, hogy beteg édesanyját ápolhassa. Egy helyi ügyvédi iroda írnokaként érte a német megszállás. A szovjet bevonulást követően megnyílt előtte a lehetőség, hogy visszatérjen a döntéshozatalba, azonban (életrajzai szerint) egészségi állapota és feltehetően egyéni motivációi miatt sem élt ezzel.⁷³ Mintegy harminc év után újra megyei főlevéltárossá léptették elő, és ebben a tisztségében megbízták Eger város iratainak rendezésével.⁷⁴ Ennek keretein belül elsődleges feladata az antidemokratikus társadalmi egyesületek névjegyzékének elkészítése és a „fasiszta szellemi termékek” összegyűjtése volt.⁷⁵

Két év múlva, 56 éves korában viszont már nyugdíjazását kérte. Továbbra is kutathatott a megyei iratok között, és élhetett szenvedélyének, az írásnak.⁷⁶

71 MNL HML XIV. (10. doboz) Kolacskovszky Lajos fényképeinek gyűjteménye. A bekeregetett „Ivanek V.” által készített kép leírása alapján ilyen találkozóra került sor 1928. május 1-jén a Bükkben található úgynevezett „Diána-lápában”.

72 MNL HML XIV.3. (1. doboz 1.) A magyar kir. igazságügyminiszter kinevezése.

73 Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 9.

74 MNL HML XIV.3. (1. doboz1.) Eger város polgármesterének határozata Kolacskovszky Lajos 300 forintos tiszteletdíjáról.

75 Szecskó K.: Kolacskovszky Lajos tevékenysége i. m. 9.

76 MNL HML XIV.3. (1. doboz1.) Heves Vármegye Törvényhatósági Bizottságának végha-

Életének utolsó éveiben több mint száz újságcikket, rengeteg kéziratban maradt értekezést és több visszaemlékezést is írt, melyek széles tematikai palettát ölelnek fel. Írásaiban az eddigi tudományos ismeretterjesztő témák mellett egy új, az antiklerikalizmus is megjelent.⁷⁷ Ebben a témában született volna utolsó nagy műve is, egy későbbi dokumentumfilmnek az alapját jelentő, azonban kéziratban megmaradt munka a Heves megyei „papi reakcióról”. Az 1953-as év politikai változásai után kérdéses, hogy napvilágot látott volna műve, de a megjelenésben már halála is meggátolta.⁷⁸

Temetésén nyitott ravatalánál egykori elvtársai vették körül. Pap nem volt jelen.

3. ábra: Kolacskovszky Lajos temetése⁷⁹

tározata Kolacskovszky Lajos vm. aljegyző tb. vm. főlevéltáros kérelmére való nyugalomba helyezése tárgyában.

- 77 Szecskó Károly: Kolacskovszky Lajos antiklerikális írásai a felszabadulás után. Hevesmegyei Népújság, 1961. január 8.
- 78 MNL HML IV.417 (60. doboz) 2383. sz. letét. Kolacskovszky Lajos: Heves megye és a papi reakció (1514–1944).
- 79 Az eddig ismeretlen fotókat ezúton szeretném külön megköszönni Bozsik Zoltánnak, a Heves Megyei Levéltár könyvtárosának, aki véletlenül bukkant rájuk egy könyvtári rendezés során.

A Kolacskovszky Lajosról született életrajzi munkák előszeretettel emelik ki, hogy szorgalmának, éleslátásának, azaz kivételes szellemi adottságainak köszönhetően lett a szocializmus ideológiájának követője, ismerője és értője. A materialista alapon álló szocialista ideológia és az arra épülő marxista történetírás viszont elvetette az érzelmek szerepét a korai szocialista munkásmozgalom személyi bázisának kialakulásában. Kétségtelen, hogy a tudományok és olvasás szeretete ösztönözte őt a fiatalkorában újnak számító ideológia megismerése felé, azonban elképzelhető, hogy a klerikális város szellemi légköre, apja halála, a forradalmak idején fiatalon átélt fordulatok, majd az azt követő megtorlások sokkal inkább emocionálisan tették elkötelezetté a baloldali eszmerendszer iránt. Mindemellett a munkásmozgalom életre szóló barátságokat és élményeket is jelentett számára, így az 1945 utáni történetírásban hősiesnek és konspiratívnak bemutatott szocialista munkásmozgalom (történeti jelentőségét nem csorbítva) ugyanúgy volt szellemi ellenállás és szubkultúra, mint a huszadik század történelmét alapvetően befolyásoló politikai jelenség.

Felhasznált szakirodalom és források

- A Ciszterci Rend Katolikus Főgimnáziumának értesítői. Eger 1901–1908.
- A Forradalmi Kormányzótanács Jegyzőkönyvei 1919. Szerk. Imre Magda – Szücs László. Bp. 1986.
- A Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárának (MNL HML) vonatkozó fondjai.
- Á. Varga László: Az Egri Szociáldemokrata Párt tömegsztrájkra felhívó kiáltványa. Adalék a helyi párt 1913 eleji általános, egyenlő és titkos választójogért vívott harcához. In: A heves megyei munkásmozgalom története I. Heves Megyei Propagandista 12. (1981) 51. sz. 98–113.
- Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. Budapest. 1947.
- Czóbel Ernő: A Kommunisták Magyarországi Pártja pályafutása. In: Czóbel Ernő Válogatott írásai. Bp. 1963.
- Eger, 1912. október 9.
- Egri Munkás, 1919. július 24.
- Egri Népszó, 1919. augusztus 7.
- Egri Népszó, 1919. október 12.
- Egri Újság, 1919. április 10.
- Egri Újság, 1919. április 9, 10, 11.
- Egri Újság, 1919. május 4.
- Egri Vörös Újság, 1919. június 26.
- Friedrichné Kovács Irén – Szecskó Károly: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága II. (Az 1918–19-es forradalmak és az ellenforradalmi rendszer időszakában). Az Egri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. 8. (1970) 125–144.

- Friedrichné Kovács Irén – Szecskó Károly: Kolacskovszky Lajos élete és munkássága I. (Ifjúkori évei). Az Egri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. 7. (1969) 19–34.
- Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 14. Szerk. Bán Péter et al. Eger 2011.
- Heves megyei sajtóbibliográfia, 1838–1970. A Heves Megyei Könyvtár füzetei 26. Szerk. Nagy Józsefné. Eger 1972.
- Heves Megyei Tanügy, 1918. december 15.
- Igazság, 1947. július 22.
- Kolacskovszky Lajos válogatott munkásmozgalom-történeti írásai. Heves Megyei Propagandista 10. (1979/1980) 43. sz.
- Kovács Melinda: Egy tisztviselői pálya viszontagságai. https://mnl.gov.hu/mnl/hml/hirek/egy_tisztviseloi_palya_vizsontagsagai, letöltés 2022. jan. 17.
- Kövér György: Biográfia és társadalomtörténet. Bp. 2014.
- Lukács György: Taktika és ethika. Bp. 1919.
- Magyarország városai és vármegyéi. Heves Vármegye. Szerk. dr. Borovszky Samu. Bp. é. n.
- Molnár Dávid: Az egri társadalom önszerveződése 1918–1919 fordulóján. In: Régióink története I. 1918: Vég és kezdet. Szerk. Gál Máté – Péterffy Gergely. Eger 2019. 147–162.
- Molnár Dávid: Eger város társadalmi és politikai viszonyai 1918–1919-ben. In: Historia Nostra III. Szerk. Várkonyi Péter. Eger. 2019. 53–84.
- Népszava, 1919. november 7.
- Népszava, 1919. október 12.
- Romsics Ignác: Clio bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században nemzetközi kitekintéssel. Bp. 2011.
- Szecskó Károly: Kolacskovszky Lajos tevékenysége a forradalmi munkásmozgalomban, különös tekintettel Heves Megyére. In: Kolacskovszky Lajos válogatott munkásmozgalom-történeti írásai. Heves Megyei Propagandista 10. (1979/80) 43. sz.
- Szolláth Dávid: A kommunista aszketizmus esztétikája. Kontextuális vizsgálatok a huszadik századi magyar irodalom néhány munkásmozgalom-történeti vonatkozásáról. PhD-értekezés. Pécs 2008.
- Tóth Marcell: Németi Lajos, a „vörös Forrest Gump” Képek, kérdések, kiegészítések, kritikák egy kommunista életútjához. Hódmezővásárhely 2019.
- Vadász Ferenc: A nagy optimista. Sollner József élete. Bp. 1967.
- Varga Lajos: Garami Ernő. Politikai életrajz. Bp. 1996.